

آشنایی با بازار فدراسیون روسیه

آشنایی با بازارهای جهانی

۱۷

ملاحظات دربارۀ توسعه روابط بازرگانی بین ایران و فدراسیون روسیه

(۱)

● ماندانا فاضل

● رضا پاکدامن

وضعیت تجارت خارجی فدراسیون روسیه

بعد از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، فدراسیون روسیه بزرگ‌ترین شوک سیاسی را تحمل کرده و دچار منازعات سیاسی شدید گردید. ولی با تثبیت نسبی وضعیت سیاسی فدراسیون روسیه، این کشور در زمینه تجارت خارجی چه از نظر تنوع در طرف‌های تجاری و چه از نظر ارزش معاملات، تدریجاً فعال شده است و پیش‌بینی می‌گردد با سپری کردن دوره انتقالی، فدراسیون روسیه مجدداً به صورت یکی از عناصر فعال در بازارهای جهانی بسیاری از اقلام ظاهر شود.

کل ارزش صادرات این کشور از رقم ۳۹/۷۴۲ میلیارد دلار در سال ۱۹۹۲ با رشد قابل توجه طی سال‌های ۱۹۹۵، ۱۹۹۶ و ۱۹۹۷ به ترتیب به ۷۷/۵۹۵ میلیارد دلار و ۸۳/۹۷۹ میلیارد دلار و ۸۴/۱۵۴ میلیارد دلار افزایش یافته است. (جدول شماره ۱)

طی سال ۱۹۹۷، برای سومین سال متوالی، جمهوری اوکراین با ۷۲/۳۹ میلیارد دلار، عمده‌ترین واردکننده کالا از فدراسیون روسیه بوده است. کشورهای بعدی به ترتیب آلمان با ۶/۵۳۱ میلیارد دلار و آمریکا با ۴/۹۵۱ میلیارد دلار بوده‌اند. کل ارزش واردات جمهوری اسلامی ایران از این کشور طی همان سال، ۴۶۱ میلیون دلار بوده است

تنوع جمعیتی در الگوی مصرف مردم این کشور نمایان می‌شود، به طوری که به عنوان نمونه مردم بخش اروپایی آن تفاوت فاحشی با ساکنین در شرقی‌ترین مناطق این کشور دارند. همچنین وجود جمعیت عظیمی از مسلمانان در فدراسیون روسیه که بیش از کل جمعیت کشورهای حاشیۀ جنوبی خلیج فارس می‌گردد، بازار بالقوه و مستعدی برای صادرات محصولات ایرانی فراهم کرده است.

مضافاً اینکه بخشی از جمعیت مسلمان فدراسیون روسیه در جمهوری‌های خودمختار این کشور از قبیل جمهوری تاتارستان با ۳/۷ میلیون نفر و جمهوری داغستان با ۲ میلیون نفر جمعیت اسکان دارند که این جمهوری‌های خودمختار مسلمان می‌توانند به طرف تجاری مستقیم ایران تبدیل گردند.

اگرچه بررسی وضعیت اقتصادی فدراسیون روسیه و ارایۀ پیشنهادهایی برای استفاده کامل از ظرفیت‌های بالقوه برای توسعه روابط بازرگانی بین دو کشور، با توجه به تأثیر عوامل مختلفی از جمله حمل و نقل، مقررات داخلی کشورها، پیمان‌های منطقه‌ای و جهانی، الگوی مصرف متنوع در روسیه و غیره، مستلزم انجام تحقیقی جامع و گسترده است، لیکن نوشته حاضر تلاش دارد با اشاره به رئوس مختلف، زمینه‌ای برای اجرای این چنین تحقیقات کاربردی را فراهم سازد.

مقدمه

نحوۀ تنظیم سطح روابط با کشورها از موضوعات بسیار ظریف در علم روابط بین‌الملل محسوب می‌گردد. طراحی استراتژی این موضوع که روابط با یک کشور کاملاً قطع یا محدود یا گسترش یابد، به بررسی عوامل مختلف حاکم بر روابط دوجانبه و وضعیت کلی نظام جهانی نیازمند است.

ایران و فدراسیون روسیه از جمله کشورهایی هستند که با توجه به منافع متقابل دو کشور در سطح ملی، منطقه‌ای و جهانی، ایجاب می‌کند به گسترش روابط دوجانبه در زمینه‌های مختلف همت گمارند.

توسعه روابط بازرگانی، یکی از موضوعات مهمی است که با توجه به علایق طرفین، می‌تواند زمینه بسیار گسترده‌ای را برای همکاری دو کشور فراهم سازد.

شناخت بازار بزرگ فدراسیون روسیه از پیش‌نیازهای توسعه صادرات این کشور محسوب می‌گردد. بازار این کشور پهناور بالغ بر ۱۴۸ میلیون نفر جمعیت، دارای ویژگی‌هایی است که آن را از بسیاری از کشورهای دیگر جهان متمایز می‌کند. از جمله، وجود تنوع زیاد قومی و فرهنگی، شیوۀ ورود به این بازار را از بازار کشورهای از قبیل ژاپن که دارای جمعیت یکپارچه‌ای هستند، متفاوت می‌سازد. یکی از آثار این

جدول شماره (۱) - عمده‌ترین طرفهای تجاری فدراسیون روسیه در سالهای ۹۷-۱۹۹۵

واحد: میلیون دلار

واردات			صادرات			مناطق و کشورها
۱۹۹۷	۱۹۹۶	۱۹۹۵	۱۹۹۷	۱۹۹۶	۱۹۹۵	
۵۲۱۲۹	۴۴۵۰۴	۴۶۳۹۹	۸۴۱۵۴	۸۳۹۷۹	۷۷۵۹۵	کل جهان
۲۶۲۲۰	۲۰۹۸۲	۲۲۷۶۹	۳۹۹۷۲	۴۱۰۵۱	۳۸۴۷۳	کشورهای صنعتی
۴۰۶۱	۲۸۹۶	۲۶۵۱	۴۹۵۱	۶۴۱۱	۵۰۹۲	آمریکا
۹۸۵	۹۶۸	۷۶۳	۲۹۳۵	۲۹۰۵	۳۱۷۳	ژاپن
۱۸۷۳	۱۶۶۶	۲۰۴۱	۲۷۷۴	۲۶۱۸	۲۳۷۷	فنلاند
۱۵۹۲	۱۲۶۷	۱۰۷۴	۱۶۲۶	۱۶۱۱	۱۵۱۶	فرانسه
۶۶۴۰	۵۱۵۸	۶۵۳۷	۶۵۳۱	۶۷۳۴	۶۰۷۹	آلمان
۲۶۵۱	۲۳۱۶	۱۸۵۱	۳۵۶۴	۲۸۰۸	۳۲۹۲	ایتالیا
۱۲۰۶	۱۰۰۶	۱۶۴۶	۴۵۵۴	۳۳۱۷	۳۱۸۳	هلند
۱۴۸۱	۱۲۱	۱۱۰۰	۲۸۴۶	۳۱۷۶	۳۱۰۳	انگلستان
۲۵۵۳۷	۲۲۷۷۰	۲۳۴۱۹	۴۳۷۶۳	۴۱۹۴۲	۳۸۸۱۵	کشورهای در حال توسعه
۴۵۴	۱۵۸	۱۴۵	۳۱۴	۳۲۸	۲۷۳	آفریقا
۳۸۹۶	۲۹۲۲	۲۷۶۶	۷۴۸۰	۸۳۸۵	۸۱۸۹	آسیا
۱۲۶۱	۶۶۹	۸۶۵	۳۹۸۲	۴۶۸۴	۳۳۷۷	چین
۱۹۷۰۲	۱۸۷۵۴	۱۹۲۳۳	۳۲۹۲۵	۳۰۲۶۳	۲۶۶۳۷	اروپا
۴۶۲۷	۲۶۹۵	۱۹۵۷	۴۶۳۲	۳۰۴۶	۲۹۴۰	روسیه سفید
۵۸۶	۵۳۱	۴۳۸	۱۸۲۳	۱۷۴۳	۲۰۷۳	جمهوری چک
۱۰۶۶	۹۱۹	۱۳۲۲	۲۵۱۴	۲۱۲۲	۱۶۰۵	لهستان
۷۹۴	۵۷۵	۵۴۲	۱۹۸۳	۱۶۶۷	۱۶۳۲	ترکیه
۲۷۴۳	۳۰۴۱	۲۷۴۲	۲۴۷۲	۲۵۵۶	۲۶۵۶	قزاقستان
۱۴۹	۱۴۴	۱۰۱	۱۶۷	۱۵۷	۱۰۵	قرقیزستان
۱۵۶	۱۶۸	۱۰۲	۲۶۵	۱۱۵	۹۳	ترکمنستان
۱۰۱۶	۶۵۲	۸۸۹	۸۷۳	۱۰۸۳	۸۲۴	ازبکستان
۲۶۱	۱۵۰	۱۰۷	۲۲۰	۱۷۱	۸۶	آذربایجان
۱۵۰	۶۷	۵۷	۱۴۷	۱۰۰	۴۹	گرجستان
۳۹۸۱	۶۲۵۶	۶۶۱۶	۷۲۳۹	۷۵۸۳	۶۸۹۸	اوکراین
۳۴۷	۳۰۰	۴۱۱	۱۸۱۱	۱۸۷۵	۱۶۵۹	خاورمیانه
۷۲	۴۰	۲۷	۴۶۱	۳۷۶	۲۴۹	جمهوری اسلامی ایران
۳۷	۱۷	۷۳	۱۷۰	۵۰	۱۹۴	امارات متحده عربی
۱۱۳۷	۶۳۶	۸۶۴	۱۲۵۴	۱۰۹۱	۲۰۵۷	نیمکره غربی
۲۶۷	۲۰۲	۳۶۰	۱۴۶	۱۰۸	۱۰۸	برزیل
۳۶۹	۷۵۳	۲۱۲	۳۸۹	۹۸۷	۳۰۷	سایر کشورها
۳۵۲	۴۰۶	۱۹۶	۲۸۵	۲۶۱	۲۳۷	کوبا
۵۰/۳	۴۷/۱	۴۹/۱	۵۱/۸	۵۹	۵۹/۶	درصد توزیع:
۲۹	۵۱/۲	۵۰/۵	۵۲	۴۹/۹	۵۰	کشورهای صنعتی
۰/۷	۱/۷	۰/۵	۰/۴	۱/۲	۰/۴	کشورهای در حال توسعه
						سایر کشورها

جدول شماره (۲) : عمده‌ترین کالاهای صادراتی روسیه به خارج از جمهوریهای شوروی سابق در

سالهای ۱۹۹۳-۹۵

۱۹۹۵		۱۹۹۴		۱۹۹۳		گروه کالایی
درصد از کل	ارزش (میلیارد دلار)	درصد از کل	ارزش (میلیارد دلار)	درصد از کل	ارزش (میلیارد دلار)	
۸/۱	۵/۳	۶/۰	۳/۲	۶/۵	۲/۹	ماشین‌آلات و تجهیزات
۴۰/۲	۲۶/۴	۴۳/۱	۲۲/۸	۴۶/۷	۲۰/۷	سوخت و مواد معدنی
۲۹/۸	۱۹/۶	۳۱/۱	۱۶/۵	۲۳/۲	۱۰/۳	فلزات و سنگهای قیمتی
۹/۶	۶/۳	۷/۸	۴/۱	۶	۲/۶	مواد شیمیایی و پلاستیک
۵/۹	۳/۹	۴/۱	۲/۲	۴/۲	۱/۹	الوارو کاغذ
۱/۳	۰/۸	۱/۷	۰/۹	۰/۴	۰/۲	منسوجات
۰/۴	۰/۳	۰/۷	۰/۴	۰/۲	۰/۱	چرم، پوست و محصولات آنها
۳/۵	۲/۳	۴/۳	۲/۳	۳/۸	۱/۶	مواد غذایی و کشاورزی
۱/۲	۰/۸	۱/۲	۰/۶	۹/۰	۴/۰	سایر
۱۰۰/۰۰	۶۵/۷	۱۰۰	۵۳/۰	۱۰۰/۰۰	۴۴/۳	کل

E.L.Y. Country Profile of Russian Federation, CD-Rom, version, 1997.

مأخذ:

جدول شماره (۳): عمده‌ترین کالاهای وارداتی فدراسیون روسیه
 از خارج از جمهوری‌های شوروی سابق در سال‌های ۹۵-۱۹۹۳

۱۹۹۵		۱۹۹۴		۱۹۹۳		گروه کالایی
درصد از کل	ارزش (میلیارد دلار)	درصد از کل	ارزش (میلیارد دلار)	درصد از کل	ارزش (میلیارد دلار)	
۳۸/۸	۱۲/۹	۳۷/۶	۱۰/۶	۳۳/۸	۹/۱	ماشین‌آلات و تجهیزات
۲/۸	۰/۹	۲/۹	۰/۸	۴/۰	۱/۱	مواد سوختنی و معدنی
۵/۰	۱/۷	۴/۰	۱/۱	۳/۵	۰/۹	فلزات و سنگهای قیمتی
۱۱/۴	۳/۸	۱۱/۰	۳/۱	۶/۲	۱/۷	مواد شیمیایی و پلاستیکی
۳/۰	۱/۰	۱/۷	۰/۵	۰/۵	۰/۱	الوارو کاغذ
۴/۷	۱/۶	۷/۶	۲/۲	۱۳/۹	۳/۷	منسوجات
۰/۴	۰/۱	۰/۶	۰/۲	۲/۶	۰/۷	چرم، پوست و محصولات آن
۲۹/۳	۹/۷	۳۰/۴	۸/۶	۲۲/۲	۵/۹	مواد غذایی و کشاورزی
۴/۶	۱/۵	۴/۲	۱/۲	۱۳/۳	۳/۶	سایر
۱۰۰	۳۳/۲	۱۰۰	۲۸/۳	۱۰۰	۲۶/۸	کل

فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و نظام سوسیالیستی در این کشور، افق‌های تازه‌ای برای گسترش روابط بین ایران و کلیه کشورهای جدیدالاستقلال شوروی سابق از جمله فدراسیون روسیه به وجود آمده است. لیکن، آمار تجارت خارجی سال‌های اخیر متأسفانه حاکی از جایگاه ضعیف قوی‌ترین اقتصادهای این مجموعه از کشورها از جمله روسیه، اوکراین و روسیه سفید در تجارت خارجی ایران است.

طبق جدول شماره ۴، مقام روسیه در صادرات ایران طی سال‌های ۷۶-۱۳۷۲ به ترتیب ۱۸، ۱۴، ۱۹، ۱۸ و ۱۷ و در زمینه واردات از روسیه به ترتیب ۲۰، ۱۹، ۱۲، ۹ و ۵ بوده است.

همان‌طور که مشاهده می‌شود، روسیه از نظر یک بازار صادراتی برای ایران به‌طور مطلق روند روبه‌افزایش نداشته و از نظر رتبه و سهم نیز چنین نبوده است. در حالی که کشورهای آذربایجان، اوکراین و ترکمنستان به‌طور مشخص سهم و رتبه خود در صادرات ایران را به نحو مشخصی بهبود بخشیده‌اند، به‌طوری که اوکراین از چهل و سومین بازار صادراتی در سال ۱۳۷۳ به یازدهمین بازار صادراتی در سال ۱۳۷۶ و ترکمنستان از هفدهمین بازار صادراتی در سال ۱۳۷۲ به پنجمین بازار صادراتی ایران در سال ۱۳۷۶ تغییر رتبه یافته است.

جدول شماره ۶ آخرین وضعیت تجاری ایران با کشورهای مستقل مشترک‌المنافع را در سال ۱۳۷۶ نشان می‌دهد که بر اساس جدول مورد اشاره، روسیه هفدهمین بازار صادراتی و در میان کشورهای CIS ششمین بازار صادراتی محسوب می‌شود. سایر جمهوری‌های غیرمذکور در جدول شماره ۵ فاقد رابطه تجاری با جمهوری اسلامی ایران بوده‌اند.

نوزدهم میلادی قابل پیگیری است.

علی‌رغم وجود مشکلات حمل و نقل بین دو کشور، به علت فقدان شبکه راه‌آهن و خطوط منظم کشتیرانی بین بندر آستاراخان با بندر انزلی و کوهستانی بودن منطقه قفقاز، بازرگانان دو کشور طی قرن نوزدهم در سطح گسترده‌ای به دادوستد می‌پرداختند.

به عنوان نمونه عمده‌ترین صادرات ایران به روسیه در سال ۱۸۳۰ میلادی عبارت بود از قند و شکر، سبزیجات، میوه، خشکبار، ابریشم، پنبه، غلات، محصولات پشمی و فرش و سایر اقلام و عمده‌ترین واردات ایران از این کشور طی همان سال عبارت بود از: آهن، مس، خشکبار، شمع، ابزار فلزی و سایر اقلام. نکته قابل توجه در روابط تجاری دو کشور در آن دوره این است که تراز تجاری ایران و روسیه به نفع ایران بوده است. به عنوان نمونه، در سال ۱۸۲۴ در مقابل صادراتی به ارزش ۲/۹ میلیون روبل به روسیه، ایران ۵/۸ میلیون روبل واردات داشته است.

بعد از انقلاب بلشویکی در روسیه، اگرچه روابط اقتصادی دو کشور دچار نوسان شدید گردید، لیکن تدریجاً روابط دو کشور در سطح بالایی تثبیت گردید، به‌طوری که طبق آمار گمرک ایران، طی نهم‌ماه اول سال ۱۳۵۵، اتحاد جماهیر شوروی با وارداتی به ارزش ۳۱۶۱ میلیون ریال، بعد از فرانسه، آلمان و آمریکا، رتبه چهارمین واردکننده عمده کالا از ایران را به خود اختصاص داد.

طی همین دوره، اتحاد جماهیر شوروی با صادرات کالا به ارزش ۵۲۵۵ میلیون ریال، چهاردهمین کشور صادرکننده کالا به ایران بود. با پیروزی انقلاب اسلامی در ایران و متعاقب آن شروع جنگ تحمیلی و حمایت کرملین از رژیم عراق، روابط بازرگانی دو کشور سریعاً متاثر گردید.

بعد از خاتمه جنگ تحمیلی و متعاقب آن

که در مقایسه با ارزش واردات ترکیه با ۱۹۸۳ میلیون دلار، میزان بسیار کمی را نشان می‌دهد. در زمینه واردات نیز کل ارزش واردات روسیه از ۳۴/۷۳۳ میلیارد دلار در سال ۱۹۹۲ به ترتیب طی سال‌های ۱۹۹۵، ۱۹۹۶ و ۱۹۹۷ به ۴۶/۳۹۹ میلیارد دلار و ۴۴/۵۴ میلیارد دلار و ۵۲/۱۲۹ میلیارد دلار افزایش داشته است. طی سال ۱۹۹۷، عمده‌ترین صادرکنندگان کالا به این کشور، به ترتیب آلمان با ۶/۶۴۰ میلیارد دلار، روسیه سفید با ۴/۶۲۷ میلیارد دلار، آمریکا با ۴/۰۶۱ میلیارد دلار بوده‌اند. لیکن طی سال‌های ۱۹۹۵ و ۱۹۹۶، جمهوری اوکراین بزرگترین صادرکننده کالا به روسیه محسوب می‌گردید که طی سال ۱۹۹۷ شاهد کاهش شدید در ارزش کالاهای صادراتی توسط این کشور به روسیه می‌باشیم.

کشورما طی سال ۱۹۹۷، بالغ بر ۷۲ میلیون دلار به روسیه صادرات داشته است که در مقایسه با صادرات ترکیه که بالغ بر ۷۹۴ میلیون دلار بوده، رقم بسیار ناچیزی را نشان می‌دهد. طبق پیش‌بینی وزارت اقتصاد روسیه، ارزش تجارت خارجی این کشور، خارج از قلمروی شوروی سابق طی سال ۱۹۹۸ میلادی به ۱۰۵ میلیارد دلار خواهد رسید که این رقم نسبت به سال گذشته میلادی ۱۷ درصد کاهش نشان می‌دهد.

از کل مبلغ مزبور ۴۵۰ میلیارد دلار به واردات و ۶۰ میلیون دلار به صادرات اختصاص دارد.

سابقه روابط بازرگانی ایران و روسیه

دو کشور ایران و روسیه با توجه به دارا بودن موقعیت ممتاز اقتصادی و استراتژیک در منطقه، از ایام دور، دارای روابط بازرگانی با یکدیگر بوده‌اند، به‌طوری که آمار رسمی روابط تجاری این دو کشور تا اوایل قرن

جدول شماره (۴) - روند روابط تجاری ایران و روسیه در سال‌های ۷۶-۱۳۷۲

واحد: میلیون دلار

شرح	سال ۱۳۷۲	سال ۱۳۷۳	سال ۱۳۷۴	سال ۱۳۷۵	سال ۱۳۷۶
صادرات غیر نفتی ایران به روسیه	۳۲/۹۲	۷۴/۳۰	۴۲/۷	۴۸/۹	۴۵/۵
رتبه در صادرات	۱۸	۱۴	۱۹	۱۸	۱۷
واردات از روسیه	۱۹۷/۱۳	۲۶۷	۳۷۲	۶۴۴	۷۰۴
رتبه در واردات	۲۰	۱۹	۱۲	۹	۵

مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران، سالنامه آمار بازرگانی خارجی، سال‌های ۷۶-۱۳۷۲

ادامه دارد...